

N. FETTICH : *Archäologische Beiträge zur Geschichte der sarmatisch-dakischen Beziehungen* («Acta Arhaeologica», tom. III, fasc. 1—4, 1953, p. 127—176, 29 fig., pl. XVI—XXVIII).

Paralel cu intensa activitate desfășurată de cercetătorii români pentru lămurirea istoriei Daciei antice, în ultimii ani au început și unii cercetători maghiari să studieze probleme în legătură cu istoria și cultura dacilor de pe teritoriul țării noastre. Printre studiile despre daci apărute în diferitele reviste științifice ale R. P. Ungare, este deosebit de important acela al lui N. Fettich, bazat pe materialul arheologic despre legăturile sarmato-dacice.

Studiul este compus din mai multe capitole, în care autorul se ocupă cu tezaurul de argint de la Surcea (Regiunea Autonomă Maghiară, r. Tg. Secuiesc), de la Herăstrău (București), cu tezaurul descoperit pe teritoriul Transilvaniei și cu legăturile acestora cu tezaurul de factură sarmatică, precum și cu stabilirea datei pînă la care au fost folosite aceste obiecte de argint.

În introducere, autorul dă un scurt rezumat despre istoria dacilor, întocmit pe baza unor studii ale autorilor sovietici și a unui articol al lui Harmatta, apărut în ultimul timp.

În primul capitol, autorul se ocupă în amănunt de tezaurul de argint de la Surcea, care se află în colecția Muzeului regional din Sf. Gheorghe. Pe locul de descoperire al acestui tezaur s-ar fi găsit și niște cioburi necaracteristice, fără legătură cu tezaurul. Nu acordă prin urmare nici o importanță informației pe care i-am dat-o noi despre materialul ceramic găsit împreună cu acest tezaur.

După părerea lui N. Fettich, cele două discuri de argint (*phalerae*) ornamentate în relief, una reprezentînd un călăreț și un ciine, iar cealaltă un grifon, ar fi fost lucrate, ca podoabe de harnașament, în același timp, în același atelier, iar niturile cu care sînt străpunse ar arăta o întrebuițare ulterioară. Cele patru piese emisferice, pe care autorul le consideră tot *phalerae* ar fi fost lucrate în același atelier, dar mult mai târziu și ar fi servit ca podoabe de harnașament, fiind legate cu șnur, iar tăietura de pe marginea lor ar reprezenta lucrarea unei probe pentru cercetarea metalului. Afară de acestea, cele șase nicovale de fier, găsite împreună cu obiectele de argint, au servit ca unelte pentru prelucrarea argintului. Pe baza analogiei, tezaurul de la Surcea e pus de Fettich în legătură cu falerele găsite la Galice (R. P. Bulgaria), la Balaklia (R. S. S. Ucraineană) și la Herăstrău, unde cele două falere, concepute ca podoabe de harnașament, sînt transformate în fibule-falere, dovadă că un împrumut făcut de un popor vecin poate servi ca punct de plecare pentru o nouă dezvoltare.

În capitolul al doilea, autorul încearcă să identifice atelierul în care au fost lucrate obiectele de argint de la Surcea, care, înainte de a fi ascunse în pămînt, ar fi avut trei proprietari. Părerea sa este că aceste obiecte sînt obiecte de import. Cele patru presupuse falere emisferice ar fi fost lucrate în același atelier ca și cele două falere cu figuri, dar ar fi fost achiziționate ulterior. Aceste podoabe ar fi fost ascunse cu ocazia unei catastrofe neașteptate, ca și tezaurul de la Galice, Herăstrău, Taganrog și Iancioakrak cu excepția celui de la Balaklia, care a fost găsit într-un mormînt tumular.

Se crede că tezaurul de la Surcea ar fi fost ascuns cu ocazia războaielor purtate de romani împotriva dacilor în timpul lui Domițian sau în timpul lui Traian. Pe baza unui citat din « Germania » lui Tacit (cap. XV), el emite părerea că falerele-podoabe de harnașament ar fi fost luate la origine de la sarmați și ar fi fost transformate, conform gustului dacic în fibule, din care mai târziu s-ar fi dezvoltat un nou tip de fibulă. Cercetînd tezaurul sarmatic mai sus înșirate, între care și falerele de la Surcea și Herăstrău, ajunge la concluzia că aceste tezaure ar fi fost lucrate în același atelier și în același timp. Influența acestui atelier vestit s-ar putea observa, de asemenea, în arta de la perioada de început a feudalismului, care s-a îmbogățit și cu elemente locale. Acest atelier, care ar fi montat și podoabele de harnașament, ar fi lucrat deopotrivă falerele de la Taganrog, cele de la Iancio-krak și cele de la Surcea.

În capitolul al treilea, studiul se ocupă cu fibulele-falere de la Herăstrău, concludînd că au fost făcute pentru daci, un popor care avea obiceiul de a purta fibule. Atelierul menționat ar fi confecționat, afară de fibulele de la Herăstrău, și fibulele de la Coadă Malului lângă Vălenii de Munte, precum și fibula cu portretul unei zeiță, care se află la Budapesta, producînd și alte obiecte de podoabă întrebuințate de daci, ca brățări, torques-uri etc. Produsele acestui atelier ar arăta o puternică influență sarmatică, ceea ce s-ar observa și la celelalte bijuterii dacice.

În capitolul al patrulea, autorul publică o serie de tezaure dacice din Transilvania care pot servi pentru stabilirea datei tezaurului de la Surcea.

În capitolul al cincilea se ocupă cu afinitățile dintre antichitățile dacice și cele sarmatice. Pe baza procedeele tehnice și a analogiei formelor, concludă că falerele găsite la Galice, Taganrog, Iancio-krak și Surcea ar avea origine comună. Podoabele rotunde de harnașament din cultura asiropersană ar fi ajuns în lumea elenistică, falerele cele mai din răsăritul elenistic, la sarmați, iar figurile de zeiță cu atribute zoomorfe și-ar avea obârșia în cultura indo-scitică. Falerele din sudul U.R.S.S. ar fi fost lucrate — judecînd după descoperirea de la Alexandropol — în secolul al III-lea î.e.n. Fibulele dacice din La Tène II ar fi rezultat dintr-o dezvoltare locală a fibulelor celtice, care se caracterizează printr-o prelungire a piciorului încovoiată pe deasupra arcului, de care e prinsă cu noduri. Pentru datarea tezaurului dacic (Herăstrău, Coadă Malului și Surcea), precum și pentru explicarea evoluției fibulelor cu astragali cu noduri pe arc ar putea servi materialul tezaurului de la Remetea. Oamenii de rînd dintre daci duceau o viață rămasă aproape la nivelul epocii neolitice, iar bogății foloseau mărfuri importate de la greci și celți. Acest lucru ar fi dovedit prin faptul că în tezaurele ascunse podoabele vechi (ca torques de exemplu) se găsesc împreună cu fibulele de tip nou. N. Fettich consideră că în tezaurele publicate de V. Pârvan și D. Popescu nu există nici un produs lucrat în Dacia. Fibulele cu astragali și brățările ar fi fost lucrate într-un atelier central, un atelier de argintărie celtă, care, în jurul anului 300 î.e.n., și-ar fi extins activitatea din Ungaria vestică în Transilvania și care ar fi produs în La Tène II, afară de fibule cu « astragali » de tip vechi, și arme de fier. E timpul marilor construcții de cetăți din La Tène II din Transilvania. În La Tène III, atelierul care producea falere de argint aurite pentru sarmați și daci era la Olbia. În acest atelier ar fi fost lucrate obiectele de la Surcea pe la mijlocul secolului I î.e.n. Acest tezaur în ultimul moment ar fi format proprietatea unui argintar local, care, cu ocazia izbucnirii marelui război cu romanii, n-ar mai fi putut să le trimită pentru reparare înapoi la Olbia.

În capitolul al șaselea, vorbind despre durata purtării podoabelor de argint de către daci, autorul concludă că atelierul de la Olbia ar fi confecționat falere de argint aurite și alte podoabe de argint dacice între anii 100 și 50 î.e.n.

Pe baza cercetării lui Paulovits asupra pietrelor funerare din secolul al II-lea e.n. de la Cristești, N. Fettich susține că torques-urile dacice cu capetele de rațe și șerpi ar

continua și în epoca orînduirii sclavagiste, în secolele II—III e.n., ca o tradiție menținută din elementele celtice.

În concluzie afirmă că tezaurul de la Surcea ar fi fost ascuns în timpul lui Decebal, de către un argintar olbian care nu s-ar mai fi putut întoarce în țara lui de origine.

Studiul lui N. Fettich are meritul că, pe baza tehnicii argintăriei și a analogiilor, a încercat să rezolve problema meșteșugului toreutic așa de caracteristic pentru daci, mai ales în ceea ce privește podoabele de argint. El formulează, însă, în tratarea acestei teme, unele concluzii greșite, probabil din cauză că n-a avut posibilitatea să cunoască rezultatele noilor cercetări și fiind că a tratat problema în mod unilateral.

În schițarea istoriei Daciei, încercînd să-și documenteze teza sa (influența pe care au exercitat-o sarmații asupra dacilor), a neglijat cu totul consultarea studiilor recente ale cercetătorilor romîni. El acordă toată atenția numai tehnicii argintăriei și neglijează cu totul mediul în care aceste tezaure au fost găsite. Nu de mult au fost descoperite și morminte dacice, cu un inventar care conținea și obiecte de podoabă (Zimnicea, Șimleul Silvaniei), astfel încît teoria lui N. Fettich că dacii ar fi expus fiarelor și păsărilor cadavrele morților, nu poate fi acceptată.

Cu totul greșită e interpretarea tezaurului de la Surcea, pe care îl desprinde în mod forțat de mediul în care a fost descoperit. Acest tezaur a fost găsit în cadrul unei așezări dacice, prin al cărei material ceramic poate fi datat, dar căruia N. Fettich nu-i acordă nici o atenție.

Arta de a prelucra metalul implică o tehnică elementară comună, care poate fi însușită și practică de orice popor căruia materialul brut îi stă la dispoziție și care are condiții prielnice pentru a o dezvolta. Aceste condiții au existat în Dacia în a doua vîrstă a fierului. Un atelier vestit ca acela de la Olbia — de care vorbește Fettich — a putut, fără îndoială, să exercite o influență asupra toreuticii dace, ceea ce e mai probabil de cît a presupune că se importau obiecte de argint într-o țară în care materia primă exista din abundență. Prin urmare, nu putem accepta părerea lui N. Fettich că obiectele de argint de la Herăstrău, Surcea și Vălenii de Munte (Coadă Malului) ar fi obiecte de import lucrate de meșteri sarmați din Olbia pentru daci.

În primul rînd trebuie să precizăm că « falerele » de la Surcea nu sînt « falere » și n-au servit ca podoabe de harnașament. Cele două obiecte emisferice sînt baze de cupe, produsele neterminate ale unui argintar local, ale cărui unelte au ajuns în pămînt, împreună cu aceste obiecte, cu mult mai înainte decît a stabilit Fettich. Devastarea așezării s-ar fi putut întîmpla — judecînd după materialul ceramic — în secolul al II-lea sau cel mai tîrziu la începutul secolului I î.e.n. Acest fapt e atestat de tezaurul dacic de la Sîncrăieni, descoperit în anul 1953, care e datat de monede și care conține și cupe de argint cu baze lucrate la fel ca acelea de la Surcea. Ascunderea tezaurului de la Sîncrăieni s-a întîmplat în prima jumătate a secolului I î.e.n. Fără îndoială, tezaurele amintite arată multe analogii cu falerele de la Taganrog, Iancio Krak, însă formele și documentele acestea au putut fi folosite și de daci, ale căror resturi de cultură materială sînt bine cunoscute. Dovadă este că elementul decorativ floral, care se găsește pe bazele de cupe de la Surcea, a fost descoperit și pe ceramica dacică pictată de la Grădiște a Muncelului, din secolul I î.e.n. Una din bazele de cupe de la Surcea are la capăt, în decorul în formă de șnur, o împletitură în plus față de celelalte, ceea ce arată că argintarul a lucrat după mai multe mostre. Tăietura de pe marginea bazelor de cupe nu a fost produsă prin luarea unei probe de metal, ci bazele, fiind puse unele în altele, cu ocazia descoperirii au fost avariate de lama hîrlețului. Acest fapt se poate observa foarte bine dacă le așezăm unele în altele. Motivele ornamentale ale acestor obiecte reprezintă în afară de afinități greco-scitice, elemente originale ale culturii materiale locale cu prototipuri în epoca bronzului și în prima vîrstă a fierului.

Într-adevăr, fibulele cu noduri (astragali) reflectă o influență celtică și sînt lucrate într-o epocă timpurie, însă cele lipsite de noduri (Bistrița, Sincrăieni), pe lângă cele de tip germanic (Șimleul Silvaniei), sînt lucrate și întrebuințate într-o epocă mai tîrzie (La Tène III). Fibulele de tip « phalera » (Herăstrău, Vălenii de Munte) au fost lucrate, după cunoștințele noastre actuale, numai în primele secole î.e.n. Acest fapt este dovedit nu numai de majoritatea tezaurelor mai vechi în care au fost găsite fibule, dar și de tezaurul dacic descoperit recent (nepublicat — în muzeul din Mediaș) la Șeica Mică (reg. Stalin). Acest tezaur conține, pe lângă brățări și torques-uri de argint, și două fibule de argint de tip Nauheim și 343 denari de argint romani, care merg pînă în timpul lui August. Prin urmare, credem că citatul din Tacit referitor la falere n-a fost întrebuințat în modul cel mai corespunzător în legătură cu dacii.

Fără îndoială, în cultura dacică se reflectă influența multor culturi, însă în nici un caz o influență celtică așa de puternică cum cred Fettich și Paulovits. Unele elemente de tehnică și de decor pe care le găsim în obiectele de argint considerate de Fettich ca lucrate direct în atelierul din Olbia, deci de proveniență sarmatică, își au originea desigur în răsăritul Europei și dacii le-au putut împrumuta din contactul cu populațiile de acolo. Dar obiectele înșile au fost lucrate în Dacia. Prin urmare, putem vorbi mai mult despre o artă de a prelucra metalul, dezvoltată în mediul local, practică de meșteșugari localnici, care, pe lângă elementele vechi, reflectă și elemente noi. Pornind de la acest fapt, credem că bijuteriile de argint despre care am vorbit mai sus au fost lucrate pe teritoriul Daciei și nu avem de a face cu obiecte de import.

Îngroparea tezaurelor dacice s-a putut întîmpla, după mărturia monedelor pe care le conțin, în diferite timpuri. Acest fapt e și firesc, fiindcă teritoriul Daciei a fost întotdeauna teatrul unor evenimente istorice care, de multe ori, au silit populația să-și ascundă averea. Fără îndoială, s-au întîmplat astfel de cazuri și cu prilejul războaielor cu romanii în timpul lui Decebal, însă, deocamdată, nu sîntem în situația de a putea preciza tezaurele care vor fi fost îngropate în cursul acelor războaie.

Proprietarul tezaurului de la Surcea în nici un caz nu și-a ascuns obiectele și uneltele lui în timpul lui Traian, ci cu două secole mai înainte.

Studiul lui N. Fettich, prezentînd și un bogat material ilustrativ, este foarte util pentru cercetătorii care se ocupă cu istoria antică a Daciei, fiindcă publică obiecte arheologice încă necunoscute. De asemenea, cu rezervele impuse de obiectiile pe care le-am expus aici, putem aprecia în general ca interesantă încercarea sa de a analiza elementele artei torentice din Dacia și de a preciza centrele de cultură care au exercitat o influență asupra dezvoltării ei.

Zoltán Székely

E R A T Ă

Pag.	rîndul	în loc de	se va citi	greșeala provine din vîna
52	23 de sus	πρὸ:	πρὸς	Editurii
52	23 de sus	μεγίστη	μεγίστη	»
53	7 de jos	(v. mai sus, p. nota)	(v. aici mai sus, nota 1)	»
54	18 de sus	καὶ πρὸς τοῦτον	Κα πρὸς το τον	»
54	5 de jos	Dionis Prus,	Dionys. Prus.	»
57	10 de jos	urmașilor Burebista	urmașilor lui Burebista	»
75	7 de jos	în CIL	și în CIL	»
77	1 de sus	stat	sat	»
147	27 de sus	Μιττλ	Μοττλ	»
187	9 de jos	afincit	afincit	Tipografiei
192	14 de sus	âge du fer	mier âge du fer	Editurii
192	15 de sus	mier de ces	de ces	»
192	15 de sus	se introduce între rîndurile 16 și 17 de sus		»
193	2 de jos	verroterie	en verroterie	»
197	19 de sus	gau fost	au fost	Tipografiei
197	20 de sus	dalben	galben	»
197	21 de sus	e fățuială	de fățuială	»
266	27—28 de jos	черный бициллин-дрический	черный	Editurii
266	9 de jos	Δωρῶ	Δωρῶ.	»
272	20 de jos	(caespitis)	(caespites)	»
277	7 de jos	cunoscută	necunoscută	»
318	21 de sus	fazele între	între fazele	»
319	3 de jos	ei face	ei face	»
323	19 de jos	în de la	de la	»
323	20 de jos	care se afla	în care se afla	»
331	5 de jos	s(acedoti)	s(acerdoti)	»
337	3 de jos	e publicată	; e publicată	»
337	8 de jos	S.H.A. din	S.H.A.	»
341	13 de jos	antice	nautice	»
344	1 de sus	nu numa cu cadrele	nu numai cu cadrele	»
345	15 de jos	lucrarea	luarea	Tipografiei Editurii

Biblioteca Muzeului de Istorie
al
TRANSILVANIEI
INV.

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ 4
BUCUREȘTI

Lei 6, —